

Oponentský posudek na disertační práci Mgr. Michala Strobacha *Absolventi Vojenské letecké akademie v Hradci Králové 1948-1951 a jejich osudy ve vývoji poválečné československé společnosti*. Hradec Králové : Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015, 195 s. + přílohy.

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jana Musilová, CSc.

Předkládaná disertační práce si klade za cíl prostřednictvím metody orální historie (str. 3) zmapovat životní osudy posluchačů Letecké vojenské akademie (LVA) v Hradci Králové v poválečné československé společnosti. Text by měl podle autora na základě orálně-historických a klasických archivních pramenů (v ideálním případě) na straně jedné reflektovat vznik a fungování LVA od roku 1945, na straně druhé pak postihnout klíčový význam únorového komunistického převratu pro další životní osudy tehdejších frekventantů.

Zvolené téma lze z badatelského hlediska považovat za zajímavé a originální. Dějinám vojenského školství po roce 1945 (zvláště pak specifické skupině letců) nebyla zatím v soudobé české (i slovenské) historiografii, až na několik výjimek, v podobě dílčích studií či převážně pamětnických prací, věnována větší pozornost. Celkové uchopení tématu a jeho následné zpracování se však podle mého názoru dalo zpracovat lépe.

Po formální stránce byla struktura práce zvolena velmi dobře. Po krátkém úvodu autor seznamuje čtenáře s teoreticko-metodologickými východisky a s použitou pramennou základnou. Následuje část věnovaná historickému kontextu (obnova poválečné armády, vznik LVA), která víceméně plynule přechází do empirické části zaměřené na každodenní fungování akademie (nábor studentů, složení pedagogického sboru, podoba výuky) a její proměnu po roce 1948, včetně následného dopadu politických „čistek“ v armádě na tehdejší konkrétní frekventanty (či později absolventy).

Za základní nedostatek celé práce považuji absenci výzkumné reflexivity, tedy propracované metodologické části, která by nezasvěcenému čtenáři umožnila sledovat jednotlivé výzkumné kroky autora, a to jak z hlediska jeho práce s klasickými (archivními) prameny, tak s ego-dokumenty a „rozhovory“. Jakkoliv se totiž předkládaný text (podle názvu či anotace) „tváří“ jako orálně-historický výzkum, jedná se spíše o výzkum pozitivistického typu. To znamená, že jde o výzkum, který svědectví pamětníků využívá pouze jako doplněk, resp. prostředek, jímž lze ilustrovat a potvrdit (faktografické) údaje získané z jiných (převážně písemných) zdrojů. Tento postup by byl zcela relevantní, pokud by se však autor na začátku své práce „nehlásil“ k metodě orální historie a nevěnoval jí tak velký prostor (str. 17-30). Nutno podotknout, že v případě historie vývoje této metody jde o shrnutí kvalitní a podložené studiem řady titulů domácí i zahraniční literatury. Jistě by se daly

zmínit i další práce a projekty, například etnografické výzkumy z 60. let 20. století nebo sbírky ve vlastnictví Národního filmového archivu.

Pokud jde o pramennou bázi, autor v rámci svého výzkumu natočil celkem 11 (zřejmě polo-strukturovaných – viz dále) rozhovorů s pamětníky (bývalými frekventanty LVA ve zkoumaném období). Tyto rozhovory však nelze z pohledu čtenáře považovat za orálně-historické, protože v textu není nikde zmíněno, za jakých okolností tyto rozhovory vznikly. Doktorand Michal Strobach by měl proto při případné obhajobě zodpovědět zejména následující otázky:

1, jaký formát rozhovoru (narativní, strukturovaný, polo-strukturovaný apod.) autor použil a proč?; 2, jakou strukturu (okruhy otázek atd.) pro jednotlivé rozhovory zvolil, a byla tato struktura dodržena u všech respondentů?; 3, jaká byla kritéria pro výběr „narátorů“ a jakým způsobem byli osloveni?; 4, jak autor přistupoval k etice výzkumu (otázka „sdílené autority“, informovaných souhlasů, průběhu terénního výzkumu, zpětné vazby, autorizace rozhovorů atd.); 5, jakou roli a význam přisuzuje ve svém výzkumu informacím získaným z rozhovorů s pamětníky (otázka validity, reliability aj.); 6, jakým způsobem s rozhovory dále pracoval (zpracování dat, transkripce apod.).

Obdobný problém představují teoretická východiska práce, v nichž se autor opět (spíše nadbytečně) zmiňuje o tradici mikrohistorie či paměťových studiích (problematika individuální a kolektivní paměti), nicméně v empirické části tyto otázky již vůbec netematizuje ani nijak neřeší. Je to velká škoda, protože téma jako celek nepochybně představuje velký potenciál pro hlubší narativní analýzu, která by mohla pomoci rozkrýt otázku související se strategiemi narativní (re)konstrukce osobní i socio-profesní (tj. vojenské) identity bývalých frekventantů LVA na pozadí významné dějinné události (únor 1948).

Bohužel, analyticko-interpretací rovina v empirické části prakticky chybí, což považuji za poměrně zásadní nedostatek disertace v souvislosti s vlastními výzkumnými otázkami, které autor formuluje na str. 12-13, a na něž čtenář (ani) v závěru nedostane příliš odpovědí (tedy nečte-li dostatečně pozorně „mezi řádky“). Práce nepřináší odpovědi zejména na výzkumné otázky č. 4 a 6. (tj. význam apolitičnosti či stranickosti pro další působení v armádě). Pozorný čtenář si sice možná povšimne toho, že v armádě bylo možné sloužit s odlišným politickým názorem (popř. nestraničtím) i po roce 1948, ale autor mu nenabídne žádnou typologii či pokus o sumarizaci zjištěných poznatků. Celkově práce budí dojem jisté „rezignace“ autora na vyšší úroveň interpretace, resp. jeho uspokojení s „převyprávěním“ dílčích (významných) epizod ze života pamětníků zcela v duchu klasického historismu („*wie es eigentlich gewesen*“).

Naopak veskrze pozitivně lze hodnotit doktorandovu práci s archivními prameny, jakkoliv otázka vnější a vnitřní historické kritiky (zejména pak specifikum značné schematičnosti a formalismu dobových vojenských pramenů z přelomu 40. a 50. let 20. století) není v textu opět v podstatě příliš tematizována. Z dostupných materiálů se však podle mého názoru podařilo vytěžit maximum, pokud jde o otázku vzniku a fungování LVA ve zkoumaném období. Archivní záznamy jsou následně velmi zdařile kombinovány se vzpomínkami pamětníků, čímž se daří vytvářet pro čtenáře atraktivní a pestrý obraz minulosti, který je navíc podán čtivou formou. Práce zároveň přináší řadu zajímavých faktografických poznatků (vzdvihnout lze např. kapitolu 6., týkající se odchodu některých akademiků po roce 1948 do zahraničního exilu, zejména pak pasáž pojednávající o hromadném úletu akademiků z dubna 1949 na str. 116-120).

Po formální a stylistické stránce předkládané disertační práci nelze vytknout takřka nic. Text je čtivý a ve většině případů plynule navazuje, byť zejména v druhé polovině lze hovořit spíše o návaznosti „uměle“ vytvářené. Citační a poznámkový aparát je jednotný a odpovídá zavedeným standardům. Stejně tak výběr použitých pramenů, memoárové a odborné literatury hodnotím jako velmi dobrý. Celý text je pak vhodně doplněn o zajímavou obrazovou přílohu, která je tvořena převážně fotografiemi, jež se podařilo autorovi získat z osobních archivů pamětníků. Jediná případná (spíše marginální) výtká by tak mohla směřovat jen k absenci biogramů, v nichž by se čtenář mohl stručně seznámit s osobními biografiemi pamětníků, kteří poskytli rozhovor.

Disertační práci kolegy Michala Strobacha nicméně, i přes všechny výše uvedené výhrady, **doporučuji k obhajobě**, a to zejména pro jeho entuziasmus, s nímž zvolené téma zpracoval, a také pro jeho obdivuhodnou heuristiku, díky níž se mu podařilo nashromáždit množství unikátních a cenných materiálů z dosud neuspořádaných sbírek domácích i zahraničních archivů.

V Praze, dne 30. 4. 2015

Prof. PaedDr. Mgr. Miroslav Vaněk, Ph.D.

Centrum orální historie, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i.

Pracoviště Orální historie – soudobé dějiny, Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy